

Озимы ванкы

ქართველ ბატონიშვილის მიერ

პარიზი
იანვარი-ოქტომბერვალი 1935 წელი
№ 84-85

Journal de l'Organisation des Patriotes Géorgiens «THETHRI GUIORGUI»

Rédaction: 18, rue Olier. Paris XVe.

Paris
Janvier-Février 1935
N° 84-85

6. 85660+

5. მარტის დაკარგვით იძერიოლოგიამ, არმენიოლოგიამ და საზოგადოდ ენათ-მეცნიერებამ დაჭირდა ერთი უდიდეს წარმომადგელთაგანი. ნამდვილი და ღირსეული დაფასება ამ დიდი, თითქმის ნახევარი საუკუნის განმავლობაში შემომქმედი მეცნიერისა პატარა საგანგეო წერილში შეუძლებელია — ეს სპეციალური კვლევის საგანია, და ჩვენ გვსურს მხოლოდ აღვიშიშნოთ დვაწლი მისი.

ბროსეს შემდეგ არც ერთს არმენიოლებს და იქტიოლოგს
არ შეუქმნია იმდენი სომხური და ქართული ენათ-მეცნიერების
დარღვევი, რაც მარრმა შექმნა: გრამმატიკები სომხური,
ქართული, ჭანური, სპეციალური ნაკვლევები სვანურ და აბხა-
ზურ ენათა ბუნებისა, არა ინდოევროპანული ელემენტების გა-
მოკვლევა სომხურ ენაში და სხვ.. — აი რა მისცა მარრმა
სომხურ, ქართულ და კავკასიურ ენათ-მეცნიერებას.

მარრს აინტერესებდა დიდი პრობლემა ქართული ენის სხვა

ნათესაობისა, რომლის გადასაწყვეტად დიდი შრომა გაუწევიათ სხვა მეცნიერებსაც, მის წინამორბედთ. ამ ძიებაში ჟექმნა მან თვისი ცნობილი და „შესანიშნავი იაფეთური თეორია, რომლის მიხედვითაც ქართული და სხვა ენები ქართული ჯგუფისა (ჭანური, მეგრული, სვანური) სემიურ ენათა ჯგუფის მონათესავე უნდა იყოს. მისი ტერმინოლოგიით ნოეტიურ ენათა ერთი დიდი ოჯახის წევრები არიან სემიური ჯგუფი ენათა, ქამიური და იაფეთური, რაცაც უნდა მტკიცდებოდეს მარჩის მიერ ნაჩვენები მაგალითებით ბგერათა და ფორმათა შედარებათა. აღნიშნა რა განსაკუთრებული თვისებანი, დამახასიათებელი იაფეტურ ენათა, მარჩი ემებდა თვით იაფეტურ ენებს და მათ კვალს სხვა ენებში არა მარტო კავკასიაში, არამედ მის გარეშე — მცირე აზიაში, საბერძნეთში, იტალიაში, ისპანიაში, საფრანგეთში, ბრიტანიის კუნძულებზედ, და ბოლოს კავკასიის ჩრდილოეთით და აღმოსავლეთითაც. ზოგიერთი მისი მიმდევარი იაფეტურ ელემენტებს ცველგან ეძებდა, დედა-მიწის ცველა ენათა შორის. მარჩს ამ ელემენტებით სურდა განესაზღვრა გზანი იაფეტელთა მიგრაციისა, მათი შერევა სხვა ეთნიურ ჯგუფებთან, მათი როლი კულტურათა ჟექმნაში, განსაკუთრებით ხმელთა შუა ზღვის კულტურისა. მისი აზრით თვით საკუთარი სახელები გეოგრაფიული და ეთნიური ცოცხლად არის დარჩენილი ბევრ ქვეყანაში, სადაც იაფეტურ-ნარევი ერები ცხოვდობენ: ისპანიის იბერები და საქართველოს იბერები ერთსა და იმავე ეთნიურ ჯგუფს აღნიშნავენ, ბასკები, იაფეტურ-ქამიური ნარევი ენით, სახელით იგივე მესხები არიან, და სხვ. — მარჩი სცდილობდა წმიდა იაფეტურ ენათა კვლევით და მათი შედარებით იაფეტურ-ნარევ ენებთან თვით ენის განვითარების პროცესის უფრო ნათლად წარმოდგენას და ენის წარმოშობისა და ცვალებადობის პრობლემებს თვისი იაფეტური თეორიის ნიადაგზე სწყვეტდა. იაფეტურმა თეორიამ გახადა მარჩი მსოფლიოში ცნობილ მეცნიერად.

მარრი იყო აგრძელებული შესანიშნავი პედაგოგი, ყოველ შურსა
და წვრილმან გრძნობათ მოკლებული სხვა მცნიერთა და
თვის მოწაფეთა მიმართ, რომელ სენისგან იშვიათად არის
მცნიერი, ბევრი დიდიც კი, საკუთრივ თავისუფალი. მან ბევ-
რი ეროვნების მოწაფე გაწროვნა და გახადა მცნიერად, დამო-
უკიდებელ მკლევარად: ქართველები, სომხები, რუსები, ვა-
როვილები, ამერიკელები. მისმა ქართველმა მოწაფებმა შექ-

მნეს თბილისში ქართული უნივერსიტეტი 1917 წელს, მისნი სომები მოწაფენი არიან დღეს საუკეთესო წარმომადგენელნი არმენოლიგისა სომხეთში და უცხოეთში, მისნი სხვა მოწაფენი ასწავლიან დღეს ქართულს საფრანგეთში, ნორვეგიაში, ამერიკაში, და მიმდევარნი მისი იაყეტური ოკონისა რუსეთს გარდა ევროპაშიც ეწევიან კვლევა-ძიებას დიდი მოძღვრის მიერ მიცემული გზითა და მეთოდით.

ა ღვაწლი ამ დიდი მეცნიერისა, და საკიონველია: ეს ღვა-
წლი მისი დიდია მიუხედავად იმისა, რომ არც ერთი დიდი
პრობლემა ჩვენი მწერლობისა და კულტურის ისტორიისა და
თვით ენათ-მეცნიერების დიდი პრობლემებიც მას სწორად არ
გადაუწყვეტია, არც ერთი მისი დიდი ჰიპოთეზა და თეორია არ
გამართლებულია. „ვეფხის ტყაოსნი“ არ გამოდგა სპარსულ-
ითვანითა ჩათვალში ისე, როგორც მარტის ეგონა და არც მის-
გან ნაგულისხმევი სპარსული ხელნაწერი „დედა“ „ვეფხის
ტყაოსნისა“ აღმოჩენილა ბრიტანიის მუზეუმში. თავის პირ-
ველ ჰიპოთეზას მარტიმა თავი დაანება და მერძე რუსთაველის
მუსულმანობისა და სამცხე-საათაბაგოში რუსთაველის დროს
გავრცელებული მაჰმადიანობის ჰიპოთეზა წამოაყენა, რომ
ამით გაერკვია „ვეფხის ტყაოსნის“ საკითხები. ეს ჰიპოთეზ-
აც უსაფუძვლო გამოდგა და თვითონვე უარ-ჰყო ავტორმა. —
ქართული მეცნიერები მწერლობის ზედ-კიდებულება სომხურზედ
აგრეთვე გადაჭარბებული აღმოჩნდა და თან-და-თან გამოირკ-
ვა, რომ ქართულ საქრისტიან მწერლობას ბერძნულთან
უფრო ჰქონდა კავშირი, ვიდრე სომხურთან, თუმცა რასაც კირ-
ველია ამ უკანასკნელთანაც, და კერძოდ საღმრთო-წერილი
ბერძნულითვა აღმოჩნდა თარგმნილი და არა სომხურითვან,
თუმცა რასაც კირველია სომხურითვანაც იყო მეცნიერ ნათარგ-
მი რაოდენიმე წიგნი, როგორც ამბობდა გიორგი მთა-
წმინდელი. ქრისტიანობა საქართველოში ორი გზით შემოდი-
ოდა, საბერძნეთითვას და სომხეთითვან, მაგრამ ბერძნული
ნაკადი უფრო ძლიერი აღმოჩნდა, ვიდრე სომხური, და სახო-
გადოდ მთელი პროცესი საქართველოში ქრისტიანობის გან-
მრკიცებისა სულ სხვაფრად ეჩვენება ახლანდელ მკლევარს,
ვიდრე მარტისა და მის მიმდევართ წარმოედგინათ და დღესაც
ზოგიერთს წარმოუდგენია. — თვით იაფეტური თეორია არ
არის მართალი იმ სახით, როგორც იგი მარტის შექმნა და გა-
ნაიოსა: მნიშვნელოვანი სამოსი სრულითავაც არ არის აღმი-

გავითარა: ენათა ქართული ჯგუფი სოულიადაც არ არის გეე-ტიურად ნათესავი სემიური ჯგუფისა. ქართულ და კავკასიურ ელემენტთა ძებნა მცირე აზის ენათა ნაშთებში, ბერძნულში, ლათინურში, და საზოგადოდ კავკასიურ ელემენტთა როლის გამორკვევა ხმელთა შუა ზღვის კულტურის შექმნაში და სხვ. მარტო წინად სხვებმაც სცადეს და მარტო ამ მხრით ახალი და მართალი ძალიან ცოტა სთქვა, ხოლო შემცდარი გაცილებით მეტი. ერთობ წინა-აზისა და კერძოდ მცირე აზისა და პრე-არიული სომხეთის ენათა კვლევა და მისი აღდგენა ახლა იწყება და ჯერ ბევრი რამ არის გასაკეთებელი, სანამ ნათლად წარმოედგენდეთ, თუ რომელ ენებთას აქვთ კავშირი ენათა ქართულ ჯგუფს და სხვა კავკასიურ ენებს ამით გამოირჩევა საბოლოოდ, თუ რომელ ელემენტებს აღუსრულებით დიდი როლი პრე-ინდოგენირანულ ხმელთა შუა ზღვის კულტურულ შემოქმედებაში. — განსვენებული მეცნიერი აგრეთვე ეშირადისეთ სფეროში შედიოდა ხოლმე თვისი იაფეტური თეორიით, სადაც იგი ბატონი არ იყო — სუმერისა, ელამისა, ხეთის ქვეყნისა და ურარტუს ენათა მეცნიერებაში — და აյ სრულიად უშედეგო იყო ხოლმე მისი შრომა, და სხვ. — მაგრამ მიუხედავად ყოველივე ამისა, კვლავ ვიტყვით, მისი ნადვაწი, მის მიერ დაგროვილი ხვავი მეცნიერული ნაკვლევისა იმდენად დიდია, რომ ამ შეცდომებს, ჰიპოთეზათა გამტყუჩებას და თეორიათა არა საესებით გამართლებას ისეთი წინა არა აქვსთ, რომ სიდიდის ხარისხი აღნადის მარრის დამსახურებას მეცნიერების წინაშე. მისი ძლიერი კალმითა და ტემპერამენტით და აზრის დიდი მიხაზულობით გამოთქმული შეცდომებიც კი ბევრს ახალს აძლევს მკვლევრს, და მის შეცდომათა მიხედვით ხშირად ჰქონდა მეცნიერებას შეუძლია მიადგეს იგი. ამას

გრძნობს მკელევარი მარჩის თვით იმ გამოყვლევებშიც, რომელიც მას თვისი შეცნიერების „გასაბჭოებისათვის“ დაუწერია..

ორი რამ იყო მარჩის ცხოვრებაში, რასაც აქ გვერდს ვერ ავუშვევთ და რამაც ძლიერ შეუზალა ხელი მისი ბეღის წარმართებულებას: მისი გადაჭარბებული სიყვარული მეცნიერებისა და მისი მხოლოდ ნაჯევრად ქართველობა. მარჩის ისე

უფარდა მეცნიერება, ისეთი ძლიერი შიში ჰქონდა, რომელი-
მე გარემოებას არ დაუშალა მისთვის მეცნიერული მუშაობა
(რაც ა მოასწავებდა მის სულიერ სიკვდილს, ცოცხლად და-
მარხვას, ცხოვრების მიზნის დაკარგვას), რომ იგი ყოველ რე-
ჟიმს ეფუძნოდა. და რათვანაც ძლიერ ფიცხი ტემპერამენტის
კაცი იყო, იგი ამ შეეგუბას საჭდვარს არ უდებდა. მონარქიის
დროს იგი ვითომც დიდ მონარქიისტი იყო, დემოკრატიანი
დროს მისკენ იჩენდა ლოროლვილებას, ბოლშევიკების დროს
გამოლშევიკდა და ბოლშევიკური პარტიის წევრად განვიდა ამა
სოფლიოთვან. ამით განსცენებულმა ბევრი თვისი მეგობარი და
თანამოღვწე მეცნიერი შოთმლურა. მაგრამ მეც ბედნიერება
მქონდა პირადად რამდენიმეჯერ მენახა განსცენებული, ხა-
გრძლივ მესაუბრა მასთან და დავკვირვებოდი, და ჩემი ურყევი
რწმენა ის არის, რომ იგი სხვა და სხვა რეჟიმებს, რომელსაც
იგი მოესწრო, არა კარიერის გულისათვის, არამედ მეცნიერე-
ბის სიკარულითა და მეცნიერული მუშაობის საშუალებათა
შენახვისათვის ჰქონდა. მასაც ჰქონდა პოლიტიკურ რეზიმთა
სიავ-კარგის თვისი საზომი, მაგრამ ამაზედ არ უყვარდა საუ-
ბარი, როგორც არა მომქმედ პოლიტიკოსს, და მისი ღრმა
რწმენა იყო: **უ. მ. ა. ლ. ი. ვ.** უნდა შეეწიროს მეცნიერებას ნა-
დვილი მისი ქურუმის მიერ და აქ იყო სწორედ მისი შეცდო-
მა, ვინაითგან არიან მოვალეობანი აღამიანისა, უმაღლესნი
ყოველ მეცნიერულ და მსგავს მოვალეობათა — მოვალეობანი
მოქალაქისა საზოგადოების წინაშე, ერთი შვილისა ერთი წინა-
შე, მოყვასისა მოყვასის წინაშე, და ცხოვრების გზას იგი გან-
ვლის სრულის ღირსებით, ვისაც ძალუმს, განსაზღვრულ
დროს შესაფერი მოვალეობა აღასრულოს, თუ გინდ ეს მოვა-
ლეობის აღსრულება მისი სიცოცხლის მსხვერპლად შეწირვა-
საც მოითხოვდეს. მეცნიერსაც მცირედ მაინც მოეთხოვდება
სხვა მოვალეობათა აღსრულება, გარდა მეცნიერულისა, ბოლო
მარჩმა ყოველივე მეცნიერებას შესწირა და ამიტომ ბოლშე-
ვიკად ჩაესვენა საფლავში, რაიცა სრულიად არ იყო საჭირო.
ეს მისთვის თვით ბოლშევიკებსაც არ მოუთხოვიათ, ეს მხოლოდ
თვისი მეცნიერული მოქმედების უზრუნველყოფის გადაჭარ-
ბებულმა სურვილმა უკარნახა მას. ამ მხრით იგი მეცნიერების
მოწამეა, მაგრამ არა აგრძად აღსარებული მის ძევლ მეგობარ
მეცნიერთაგან, არამედ მათგან მომდურებულად დაცილებული
საუკუნოდ.

ას განზომვაში და ამაზეც ქართველებმა პროტესტი განუცხადეს, იუკაძრისა მეცნიერმა და ვეროდესლა შესძლო მიტევება, მით უმეტეს, რომ განსაკუთრებით არა სპეციალისტები აწარმოებდენ მის წინააღმდეგ პოლემიკას და თვით პარბებლენ მეორე მხრით. ამან დაპრადა მარრის სიძულვილი ნაციონალიზმისადმი ჯერ მეცნიერებაში და მეტე პოლიტიკაშიც, მაგრამ აქაც სცდებოდა და ვერ ამჩნევდა პირველად იმას, რომ ეს ნაციონალიზმი მის მიერ წარმოდგენილ მხარეს მეტი ჰქონდა, ვიდრე ქართველებს და თვით იყი მისთვის სრულიად უცხო ნაციონალიზმი ემსახურებოდა თვისდა შეუძნევლად. ვერ ამჩნევდა ვერც იმას, რომ ნამდვილი მამული შვილობა მშობელი ერის კულტურის კვლევის დროს მეცნიერს ინტუიციას უძლიერებს, ჭრარიტებას უფრო ადვილად დანახვებს, ვიდრე მშრალი ობიექტივობა, რომელიც აგრეთვე ჩშირად მოჩენებითია, და მარრსაც იგი ართდეს ჰქონია. და ბოლოს მან არც იმის გაეჩა მოისურვა, რომ მეცნიერებაში ნაციონალიზმის დაგმობა უფლებას არ გვაძლევს მთელს ერს და მის შვილთ საზოგადოდ ნაციონალიზმი, ე. ი. ეროვნულ უფლებათათვის ბრძოლა და უშალოთ. — ამასთანავე მარრი მარტიდ ჰგრძნობდა თავს ქართულ ენათ-მეცნიერებისა და კულტურის კვლევის ასაზრებზე და უკადრისობდა კრიტიკას, კონტროლს, რათგანაც პირველად მართლაც ჰქედავთა, რომ მისნი კრიტიკასნი მასთან შედარებით უსუსურნი იყვნენ, ხოლო შემდეგ თვით საკუთარ ქართველ მოწაფეთა იმედი არა ჰქონდა, რომ იგინი ოდესაზე დიდ რასმე შეჰქმნიდენ მეცნიერებაში. და აქაც დიდად შესრულ!..

ყოველივე ამით აისხნება ის წინააღმდეგობა, რომელიც მან
გაუწია ქართული უნივერსიტეტის დაარსებას სწორედ მის მო-
წაფეთ მიერ თბილისში. ხოლო როდესაც საქართველოს დამო-
უკიდებლამა განმტკიცებულად მოეჩვენა მასაც და იანგარიშა,
რომ მის საყვარელ მეცნიერებას დამოუკიდებელ სამშობლო-
შიც კარგად ემსახურებოდა, რუსეთში ბოლშევიზმის მძიმე რე-
ჟიმისა არანა საქართველოში გადმოახლება არჩია მან და ეს
მისი სურვილი დიდი პატრიოტული აღტაცებით გვამცნო. მაგ-
რამ საუბედუროდ საქართველო დაიღუპა, სანამ მარრი ქართულ
უნივერსიტეტს ეწვეოდა. მარრი დარჩა რუსეთში და შეურიგდა
რა რეჟიმს, კვლავ მცველებურად, არა მეგობრულად განეწყო
ბოლშევიზმის წინააღმდეგ მებრძოლ ქართულ უნივერსიტეტს
და ამით საბოლოოდ მოიმდურა ქართული უნივერსიტეტიც და
წერილი ერთობენ, რაც დას გაუტეხეს სულმა ბოლოს იქ შე-
აფარა თავი და იქითვან ებრძოდა დაუნდობელ მტერს!..

არ ვიცი, ქვეონდა თუ არა განსვენებულს სურვილი, მის სუკარელ გურიაში ყოფილიყო მისი უკანასკნელი და საუკუნო სამკვიდრებელი. თუ შეიძლება სა წართველო არა, გურია მაინც უკეთელად უყვარდა მას. ეს ნამდვილად ვიზი. ყოველ შემთხვევაში იგი რუსთის უწოდა მიწაში დაასაფლავეს, გაშინ ჩატესაზ იგი ღირსი იყო ათასჯერ მიტევებისა და ჩვენი დედა ქალაქის პანთეონში დაკრძალვისა. ქართველი ერი სულგრძელია და საქართველოს მიწა სიყვარულით ჩაკრავდა გულში თვის წილში ქართველი დელისაგან შობილს დიდ მეტნიერს. მაგრამ ვინ ჰქითხა რა ქართველ ერს, და ან იქნება არც განსვენებულის უკანასკნელი სურვილი იყო, საქართველოს საფლავში მაინც შერიგბოდა ვინ იცის...

საუკუნოდ იყოს საეკვით ცენტრული, დარიუ ცენტრული, საქართველოს ძეგ შაბილო უცხოო! და ღვაწლი შენი საუკუნო მიბამვად დარჩეს ყველასთვის, ხოლო ბედი შენი ბევრისათვის სამარადისო გაფრთხილებად!

გ. წერეთელი.

ქართულ საზღვადოებაში გავრცელებულია აზრი, ვითომ ქართული თბატრის ისტორია რესეპტის გაგარებანგბითგან იწყებადგენ; ვითომ ქართული სენა და დრამატურგია რესეპტის კორორულობის შემცირების ნაცვლი იყო. ს...

ქართულ თეატრის უახლოეს წარსელის ისტორიას შემუდ-
გები.

ქართული თეატრის შექმნაში და მსახიობების აღზრდა-
ში დიდი დგაწლი მიუძღვით ქართულ ხელლებს და მეტად-
რე სახულიერ ხემინარიებს. სკოლებში და თბილისის და
თბლავის სგმინარიებში საგანგებოდ ასრულიდნ ბიოტიკას,
სიტყვიერების თეორიას, დგლამატიას, გ. ი. რიტორიდის
ტექნიკას. ამასთანავე სახის მგრძელდის შესახებ იწერ-
ბოდგნ მრავალი თხზულებები, რომელთა შერის ადსანიშ-
ნავია ანტინ გატალიკოსის ვრცელი თხზულება: « რიტორი-
კა ». ამ თხზულებაში, ჩვენი სახელოვანი აგრძელი, მთელ
თავს უძღვნის დრამატიულ სელოვნებას

თამადა და თბილის ხემინარევების ხელგაბზე რე-
გულიარულად იმართება დენ წარმომადგენები. შიგებს თვით
ასახავლებლები სთხავები წარმომადგენ წარმომადგენები. თვით ანტიოქ კატალი-
კოს და თბილავის ცნობილ რექტორს — გაიოშს — არა ერ-
თი პიგსა დაუწერიათ. მაგრამ, როგორც დრამების და კომე-
დიების პრეზრი უფრო დაგით რექტორია ცნობილი, როგო-
რიც ხშირად ძღვნიდება ფილ პიგებსაც და ლეგსებსაც კი
სწრდა ხლომე, რისთვისაც მას დაცინების სახლით გი უწ-
და საზოგადოებამ: « ფილის დოფაში ცუკია » და მარიამ
ბატონიშვილშა სატირული ლექსი დასწერა, რომელშიც და-
გით რექტორი « უსჯელოდ, ბლუტად და გაქნილ ცრუ » კა-
ცად გამოიჰყავს. მაგრამ ისტორიის მანილზე ჩენ მხა-
ლოდ მისი ლიტერატურული შემოქმედება გვაინტერესებს
და ამ პზივ დაგით რექტორი მართლაც ფრიად ნაყოფიერი
ავტორი იყო და დიდი ღვაწლიც დასხდო ქართულ სიტყვა
კაზბეულ შემძებელებს.

օմարտղծութեան նօլմբ. ամենաօրած թիւթա գանմաշլութամո Մըօ-
լին. մատու Շուած Արդարա մի կառակա ամայ հասեա կառա

ქენა გთელი რიგი ქართულ სხანიღმა. ამათ სცენის ნელი ვნებაში, იმ დროს მიხედვით, საკმარისი თვალრეტიული მომზადება ჸერხნდათ და ბრაქტიკულად ბაგრებითგანვგ დაწვრთნილნი იყვნენ თვით სკალების სტენებზედ. ამნაირად თან და თან შეიქმნა საგმარისი სტატიგა და ძლიერნცია ქარ- თულ შედმიგო და საზოგადო თეატრის დასაარსებლად: სა- სის მეტყველების სწავლა სკალებში, მსასიღმები და თრამა- ტიული ლიტერატურა. როგორც არიგინალური, აგრეთვე თარგმნითი. რასაკვირვებლია, ქართული ნიჭი, დინამიკა ქართველის ბუნებისა ას დაგროვილ ძლიერნციას გამოიყენებ- და და გამოიყენა კიდეც. 1790 წლითვან ჩვენ უკვე ვაპეს საკმარისათ მოითარო ქართული რეპერტუარი თა ქართული

საკარისად მდგრადი ქართული ზეგიტესარ და ქართული საზოგადო სცენა. ქართველთა შორის გამოჩნდენ დიდათ ნიჭიერი დრამატურგები, რომელნიც სწრენ დრიკინალურ ბიგსგბს ან სთარგმიან უცხო ენგბითგან: « ტრაღდიიგბს », « გვმედიებს » და « ტრაღი-გვმედიებს », როგორც მაშინ-დელი ქართველები უწადესადენ პიმებებს, მისგდვით მათი შინაათსისა. და ქართული სცენიზორი საქმე და დრამატული ლიტერატურა წაიდა საკუთარი ღრიგინალური განვითარების გზით...

ქართული თეატრის იუღობის გველეველი ა-ი ისევილ
აპრამიშვილი თაგის შესანიშნავ თხელებაში: « მველი ქარ-
თული თეატრი.

მაგრამ მთავარი ადგილი მაშინდედ ქართულ სახელმ-
ლიტერატურაში უსათუოდ დ. ჩოლაყაშვილს უჭირავს. ამ
უკანასკნელმა დიდის ნიჭითა სთარგმნა რასინის, კარცე-
ლის და ვალტერის ბიეგბი. ეს ერგება 2-ის თანამედროვე
მწერალი იყო პატი დიდის განხთლებისა და პაშინდელი სა-
ერთო ხენით შებყრდებილი: ვალტერიანგლი ბრძანდებოდა.
1795 წელს დ. ჩოლაყაშვილმა გადასთარგმნა რასინის ტრა-

ამ გაგრიელის აქტიობა შევე 1786-7 წლებითგანა სჩანს. ვითა, რომ იგი იყო მდგარებული ბატონიშვილებისა და დრა- ვატიული ბრძოლებისა. ჩვენი სამგზა საგვარეულოს წმგრები, რომ გლენიც ყაველთვის დიდი მოცენატები იყვენ, აშვარაა

გაბრიელს წააქეშვილენ და მათი მისდამი მგზორიდაც, საფიქრგვლია, სწორედ გაბრიელის სცენიური მედიკების აისხება. გაბრიელ მაიდანი თვითონაც ჰამატოდა და სცენაზე და მაშინდელ ქართველ საზოგადოების წევდი და სიყვარული ჰქონდა მიზვეცვლა.

საკურადღება, რომ სამდგრელოებაც მხერვალე მონაწილეობას იღებდა ეროვნული თეატრის მემოქმედებაში, როგორც წერით, აგროვვე სცენაზე და თამაშით, შეაძლითად სხვათა შრიის მგზის კარის მდგრელი მამა იღებდი, რომელს ზედ მეტ საქელად ჰიმიშდარდიმანდს უწოდებდნენ, გარეშე თავის საეპონო მოვალეობისა სცენაზედაც გამოლითდნენ და სოლმე მსანივა.

საკუთრივებლი, ოდ იგენი ძკვლევაზენი: პრ. გაგარებლი, პრ. სახანაგვილი, პრ. სერგეი მარინოვი, არიან იმ მოვლენით, რომ ქართული სამღვდელოება ასეთ აქტუურ მონაწილეობას იღებდა მრიგნული თეატრის საქმეში და ამის შინგზისათვის ვერ მიუგნიათ. ჩემის აზრით ეს ფაქტი ადგილად ისხნება. იმ დროს თეატრის მთავარ დანიშნულებას საწიგადოების ზნებრივი აღზრდა შეადგინდა. სცენა უპირველესად ყოვლისა იყო მორალისტი, სპოლა, დამრიცხებლი, ავის გეთილითგან გადამიჯნებლი. იგი იყო ნამდვილი ტრადიცია, რომლის სიმაღლითგან მწერალი, მსახიობის ბირით, ამსელლა ადამიანის უარყოფით მხარეებს, მის გვიზმის და მის სულიერ სიმდაბლეს; ტრიადუნა, რომლითგან დიდი და პატარა, მდიდარი თუ დატაკი, ძლიერნი ამა ქვეყნისა თუ სუსტინი — ყველანი გრთანაირად იკიცხებოდებნ, ყველას ერთანაირი მსჯავრი ედგაოდა. გ. აგალიოშვილი საგანგებო ლექსით მიმართავდა ხოლმე დამსწრე საზოგადოებას თავისი პიესების წარმოდგენის დროს. ამ ლექსებში იგი განმარტავდა პიესის მორალიზატურ მისანს და სხნიდა, რომ აგტორის მოვალეობას შეადგინს პირდაბირი და დაურავგობლი მზილება ადამიანის ნაკლებობას. აი ერთი ტაგები მისი გროვრით ლექსისა, რომელიც პან თავისი პიესის „უბნება მგდართა“ წარმოდგენის წინ წაიკითხა სცენაზედ:

«... მერწველნით, არ მას გამძინდ, მქოდგხ
მეტი მისეგნ გრძლება,
მაგრამ მწადის გაწინება კიცხვითა და
ქვემდ რჩობა,
ნუ იგადრებოთ გაცხადგით იქვნით ჩემზე
წყრდება,
დაიშალეთ, თუ რომ სჯებდეს, მლიქვნებლობა
ქვა-ქვე ძრობა.

მგლჲსია ზომ, თავის თავად. დიდსა და პატარასა ერთსა
და იმავე ჯამში აქცევდა. იგი ქადაგებდა, რომ ყველი ძე
ადამისა ცოდნის შვილია; რომ უმაღლესი განკითხვის დღეს
წევიური მეუფის წინაშე ყველი გათანასწორდება; რომ
ყველი მგრძელის სხეული მიწითგან შექმნილი, საძლო-
ოდ, მიწასვე დაუგრუნდება: « მიწა ზარ და მიწად იქცევი »,
და ამნაირად მომაგდაგთა სხეული დედა-მიწის უბეში
მოიძოებენ სრულ გათანასწორებას. სულსაც იგივე გათანა-
სწორება მოელის. თუ ამა ქვეყნისა ცხოვრებას ადამიანები
დიდწევდ და პატარაზევ, ძლიერზევდ და უძლურზევდ გადაუ-
რჩევია. არსებობს სხვა, უმაღლესი და უძლიერების ძალა-
ვიდრე ცხოვრება ანა ქვეყნისა: წევიური სამართალი და იგი
იმა ქვეყნისა მარადისს არსებობაში ყველას გაათანასწო-
რებს. ხილო ადამიანის მოვალეობას ამ ქვეყნადა, ჟერა-
გბებდა და ჟერადაგებს ეკლესია, მაცხოვრის მაღალ პრინციპი-
თა დაგვარად ცხოვრება შევადგნენ: რათა პირნათლად წარვ-
დევთ უზნაესი მცხამართლის წინაშე.

თუ გადლესია ზემოიური სამართლის წინაშე ყველას ერთს
დღნებზედ აყინებს, თგატრი, თაფის მხრივ, დიდსა და
პატარას თაგისი კრიტიკის ქარცხლდში ათანასწორებს.

ამანარად მაშინდელი თგატრი წარმდადგნდა გალებისის
ასპარეზის ერთნაირ გაზრდას. მისი მოქმედების გაფართო-
ებას და მით გვლეხისის მიზნებს გმხასურებოდა. იმ დრო-
ის დელ სამღღდღლოებას თგატრის ეს დიდი მნიშვნელობა
ვერ გამოიყენებოდა და არც გამოიპარა. რასაკვირველია ძან
მოიწოდომა მისი საწარმოობა მისი იარაღიან ჯარიმისნაც.

მართალია, ქართულ თეატრს ამ გვალუფიის ციკლის გასრულება არ დასცალდა: შემოსეულობა მტრებისა იგი დროუ- ბით გაანადგურა. მაგრამ ერთგვეს თეატრის არსებობის ბოლოებით მას და მკლების შორის ანტაგონისტის წარ- მოშეგის ნიშნები უკვე აშეარად მოხსანან. თუნიდაც, სხვათა შერთის, იმავე იღსვებ მზღვდელის ერთ ლექსში, რომელიც მან არქიეპ დავითოვების წინააღმდეგ და მის სათრგველად დასწერა, რათვაც მკურნალის არქიეპომა მას, არამცუთ მსახიო- ბობა, თეატრში შესვლაც კი აუკრძალა. რატომ? იმიტომ, რომ მალე, სემინარიითგან გამოსულ არტისტების გვერდით, სცე- ნაზედ გამოცდრეწყინვდნ მშვენიერნი მნათვენი: ასულგბი ირბელიანებისა, ავალიშვილებისა, ერისთავებისა და თვით სამუშაო საგარეულოს ქადებიც კი. ზოლდ ამ ვნებათა აშშ. ლელ ტურფა არსებისან ერთად მოთავსება და თანამშრო-

